

บทความวิชาการ

ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช 2560

Some observations on Constitution of The Kingdom of
Thailand, B.E. 2560

พัฒนะ เรือนใจดี¹

มารุตพงศ์ มาสิงห์²

บทคัดย่อ

การยกร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ที่บรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญ ถึงความสำคัญการพิจารณาถึงกระบวนการยกร่างรัฐธรรมนูญในเนื้อหา รวมไปถึงการเชื่อมโยงของสถาบันทางการเมืองอย่างแนบแน่นของอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหาร อันเป็นหัวใจของระบบรัฐสภา โดยมีกระบวนการตรวจสอบรัฐธรรมนูญของประเทศที่เป็นประชาธิปไตย จะต้องมีการแบ่งแยกอำนาจอติปไตย ข้อกำหนดว่าด้วยเรื่องของสิทธิและเสรีภาพ ข้อจำกัดอำนาจรัฐ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดกรอบในการร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ มีการนำข้อเท็จจริงมาร่างกฎหมาย มีการนำสิ่งที่อยู่ในระบบกฎหมายอื่นมาใส่ในการเมืองระบบรัฐสภา และมีการนำสิ่งที่อยู่ในระบบประธานาธิบดีมาใส่ในระบบรัฐสภาซึ่งประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ กระทบต่อหลักการแบ่งแยกอำนาจ มิได้เป็นไปตามทฤษฎีการเมืองบริบทของสังคม

¹ อาจารย์ประจำภาควิชากฎหมายมหาชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

² ผู้ช่วยนักวิจัย (นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายมหาชน สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์)

ดังนั้น บทความข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มุ่งเน้นในการสร้างความเข้าใจถึง กระบวนการของการยกร่าง และเนื้อหาที่จะต้องปรากฏ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยจะต้องมีความสอดคล้องกับระบบรัฐสภาและเป็นเรื่องเดียวกัน

คำสำคัญ: รัฐธรรมนูญ, ระบบรัฐสภา, หลักการแบ่งแยกอำนาจ

Abstract

Drafting the Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2560 (2017) contained therein reflecting the importance of the drafting process of the constitution contents and the firm relationship among political institutions related to the legislative power and the executive power, The key elements of the parliamentary system, under the constitution examination process in a democratic country, shall have the doctrine of separation of powers. The regulations on right, liberty and state power under the Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2560 have stipulated the constitution drafting framework. the constitution contains matters of fact and subjects in another law system has been included into the Parliamentary System as well as subjectonly existed in the Presidential System. These issues affect the doctrine of separation of powers, it means it fails to conform with Thailand social context.

This article on some observations on the Constitution of The Kingdom of Thailand, B.E. 2560 (2017) focuses on enriching understanding of the drafting process of the Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E.

2560 and certain contents which should be contained in the constitution which shall conform with the Parliamentary System as the same subject.

Keywords: Constitution, Parliamentary System, Doctrine of separation of powers

ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เป็นการศึกษาถึงประเด็นที่ผู้เขียนเล็งเห็นถึงความสำคัญในการพิจารณาถึงกระบวนการยกร่างรัฐธรรมนูญ และเนื้อหา การเชื่อมโยงกันของสถาบันทางการเมือง หลักการแบ่งแยกอำนาจ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 ผู้เขียนมองว่าเป็นรัฐธรรมนูญ ที่มีการกำหนดกรอบการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 35 คณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญต้องจัดทำร่าง รัฐธรรมนูญให้ครอบคลุมเรื่องดังต่อไปนี้ด้วย

(1) การรับรองความเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวจะแบ่งแยกมิได้

(2) การให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุขที่เหมาะสมกับสภาพสังคมของไทย

(3) กลไกที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันตรวจสอบและจัดการทุจริต และประพฤติมิชอบทั้งในภาครัฐและภาคเอกชนรวมทั้งกลไกในการกำกับและควบคุม ให้การใช้อำนาจรัฐเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและประชาชน

(4) กลไกที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันและตรวจสอบมิให้ผู้เคยต้อง คำพิพากษาหรือคำสั่งที่ขัดด้วยกฎหมายว่ากระทำการทุจริตหรือประพฤติมิชอบ หรือ เคยกระทำการอันทำให้การเลือกตั้งไม่สุจริต หรือเที่ยงธรรมเข้าดำรงตำแหน่ง ทางการเมืองอย่างเด็ดขาด

(5) กลไกที่มีประสิทธิภาพที่ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐโดยเฉพาะผู้ดำรงตำแหน่ง ทางการเมือง และพรรคการเมืองสามารถปฏิบัติหน้าที่ หรือดำเนินกิจกรรมได้โดยอิสระ ปราศจากการครอบงำ หรือชี้้นำโดยบุคคล หรือคณะบุคคลใด ๆ โดยไม่ขัดด้วยกฎหมาย

(6) กลไกที่มีประสิทธิภาพในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของหลักนิติธรรม และการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม และธรรมาภิบาลในทุกภาคส่วน และทุกระดับ

(7) กลไกที่มีประสิทธิภาพในการปรับโครงสร้างและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ และสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมอย่างยั่งยืน และป้องกันการบริหารราชการแผ่นดิน ที่มุ่งสร้างความนิยมทางการเมืองที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจ ของประเทศและประชาชนในระยะยาว

(8) กลไกที่มีประสิทธิภาพในการใช้จ่ายเงินของรัฐให้เป็นไปอย่างคุ้มค่า และตอบสนองต่อประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน โดยสอดคล้องกับสถานะทางการเงิน การคลังของประเทศ และกลไกการตรวจสอบ และเปิดเผยการใช้จ่ายเงินของรัฐที่มี ประสิทธิภาพ

(9) กลไกที่มีประสิทธิภาพในการป้องกัน มิให้มีการทำลายหลักการสำคัญ ที่กฎหมายรัฐธรรมนูญจะได้วางไว้

(10) กลไกที่จะผลักดันให้มีการปฏิรูปเรื่องสำคัญต่าง ๆ ให้สมบูรณ์ต่อไป

ให้คณะกรรมการการยกร่างรัฐธรรมนูญพิจารณาถึงความจำเป็นและความ คุ้มค่าที่ต้องมีองค์กรตามรัฐธรรมนูญ หรือองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นโดยอาศัยอำนาจ ตามรัฐธรรมนูญในกรณีที่จะต้องมีให้พิจารณามาตรการที่จะให้การดำเนินงานของ องค์กรดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลด้วย

ซึ่งการกำหนดกรอบดังกล่าวนี้ ทำให้ประเทศไทยมีสิ่งแปลกปลอมอยู่ใน รัฐธรรมนูญกล่าวคือ

1. มีการนำข้อเท็จจริงมาร่างกฎหมาย
2. มีการนำสิ่งที่อยู่ในระบบกฎหมายอื่นมาใส่ในการเมืองระบบรัฐสภา
3. มีการนำสิ่งที่อยู่ในระบบประธานาธิบดีมาใส่ในระบบรัฐสภา

ซึ่งประเด็นเหล่านี้ กระทบหลักการแบ่งแยกอำนาจ ซึ่งเป็นร่างรัฐธรรมนูญ ที่มีได้เป็นไปตามทฤษฎีการเมืองบริบทสิ่งแวดล้อมของสังคมขัดต่อหลักสากลที่รัฐบาล

จะบริหารงานอยู่ได้ตราบเท่าที่รัฐสภาให้ความไว้วางใจ คือสิ่งที่สำคัญที่สุด เป็นหัวใจของระบบรัฐสภา

ดังนั้น ในบทความข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 นี้ ผู้เขียนมุ่งเน้นในการสร้างความเข้าใจถึง

1. กระบวนการของการยกร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

2. เนื้อหาที่จะต้องปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

3. บทส่งท้ายข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

เพื่อเป็นการชี้ช่องทางเพื่อศึกษาถึงกระบวนการที่นักศึกษา หรือผู้ที่สนใจนำไปสู่การต่อยอดในการทำวิจัย เพื่อทำการค้นคว้าต่อไป

นอกจากนั้นแล้วยังมีกระบวนการยกร่างรัฐธรรมนูญของประเทศไทยที่ผ่านมาได้แก่

1. พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475

2. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม

3. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489

4. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490

5. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492

6. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495

7. ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502

8. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511

9. ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515
10. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517
11. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2519
12. ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2520
13. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521
14. ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2534
15. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534
16. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540
17. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549
18. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550
19. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557
20. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

หากทำการจัดกลุ่มของรัฐธรรมนูญผู้เขียนสามารถแจกแจงรัฐธรรมนูญ ถึงที่มาหรือกระบวนการในการยกร่างรัฐธรรมนูญ ได้ดังนี้

1. ประเภทของรัฐธรรมนูญที่มีการบัญญัติ หรือมีการยกร่างโดยคณะกรรมการ คณะกรรมาธิการยกร่าง ซึ่งมาจากผู้ทรงคุณวุฒิในหลากหลายสาขาอาชีพ และมีจำนวนที่มากน้อยแตกต่างกันออกไป ซึ่งรัฐธรรมนูญประเภทนี้ ได้แก่ (1) พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 (2) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม (3) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 (4) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490 (5) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 (6) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495 (7) ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502 (8) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 (9) ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 (10) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช

2517 (11) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2519 (12) ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2520 (13) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 (14) ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2534 (15) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534

2. ประเพณีที่ให้มีการเลือกตั้งผู้ที่จะไปเป็นตัวแทนในการยกร่างรัฐธรรมนูญ ที่เรียกว่า สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ส.ส.ร.) จังหวัดละ 1 คน และมีคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนหนึ่ง ร่วมกันยกร่างและออกรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน (ไม่มีการลงประชามติ) ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

3. ประเพณีที่ให้มีสมาชิกแห่งชาติ จำนวน 2,000 คน ขึ้นมาก่อนแล้วสมาชิกสมัชชาคัดเลือกกันให้เหลือ 200 คน แล้วสมาชิก จำนวน 200 คน คัดเลือกกลั่นกรองให้เหลือ 100 คน มาเป็นคณะกรรมการยกร่าง แล้วให้ประชาชนลงประชามติภายหลังจากที่จัดทำเสร็จ โดยระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549 ซึ่งเป็นที่มาของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

4. ประเพณีกระบวนการได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญ (ฉบับร่างรัฐธรรมนูญ โดย ศ.ดร. บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ประธานคณะกรรมการการ (กมธ.) ยกร่างรัฐธรรมนูญ) ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557³ คือ มีการกำหนดให้มีสมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.)⁴ จำนวน 250 คน ทำหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีหน้าที่ในการพิจารณารัฐธรรมนูญรวมทั้ง เสนอแนะ แก้ไข โดยอาศัย

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 27, 28, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 38, 39

⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 31(2)

“มาตรา 31 สภาปฏิรูปแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(2) เสนอความเห็น หรือข้อเสนอนแนะต่อคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญ เพื่อประโยชน์ในการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ”

ความรู้ความชำนาญ ในแต่ละด้านของตนที่ได้รับการคัดเลือกมาโดยมีคณะกรรมการการยกร่างรัฐธรรมนูญจำนวน 36 คน⁵ ซึ่งมีองค์ประกอบจากทั้งสมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) คณะรัฐมนตรีสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ทำการคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมตามจำนวนที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 กำหนดไว้จาก สภาปฏิรูปแห่งชาติจำนวน 20 คน คณะรัฐมนตรี 5 คน สภานิติบัญญัติแห่งชาติ 5 คน และคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) คัดประธานสภาปฏิรูป 1 คน เพื่อทำการยกร่างรัฐธรรมนูญให้แล้วเสร็จตามกำหนดเวลาที่ตั้งไว้ และส่งกลับให้สมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) คณะรัฐมนตรี คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ พิจารณาตรวจสอบดูต้นร่างและต้องแล้วเสร็จตามกำหนดเวลาที่ตั้งไว้ และคณะกรรมการการยกร่างต้องกลับมาแก้ไขตามให้แล้วเสร็จตามเวลาที่กำหนดไว้ และส่งกลับมาให้ตรวจ และการตรวจแก้ไข (ครั้งที่ 2) ก็ต้องเร่งรัดให้แล้วเสร็จตามกำหนดเวลาที่ตั้งไว้ โดยไม่มีการนำมาลงประชามติ

อนึ่ง หากพ้นกำหนดเวลาตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 กำหนดไว้ ให้สมาชิกนิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช) สมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) หรือคณะกรรมการการยกร่างชุดดังกล่าวหมดสภาพไป และให้คณะรักษาความสงบแห่งชาติ แต่งตั้งชุดใหม่มาทำหน้าที่ต่อไป ภายใต้กำหนดเวลาตามที่มีปรากฏในรัฐธรรมนูญชั่วคราว และหากไม่เสร็จ ให้สิ้นสภาพไป และคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ดำเนินการคัดเลือก คณะกรรมการชุดใหม่ ดังกล่าว มาทำหน้าที่แทนต่อไปอีก สลับกันไปเช่นนี้จนได้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

5. กระบวนการได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญ (ฉบับร่างรัฐธรรมนูญของ นายมีชัย ฤชุพันธุ์ ประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ (กรธ.) ตามรัฐธรรมนูญชั่วคราว พ.ศ. 2557 ภายหลังร่างรัฐธรรมนูญ (ฉบับร่างรัฐธรรมนูญของ ศ.ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ประธาน

⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 32

คณะกรรมการธิการ (กมธ.) ยกร่างรัฐธรรมนูญ) ที่ประชุมของ สปช. ลงมติไม่รับร่างรัฐธรรมนูญ ให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ (กรธ.) จำนวน 21 คน เพื่อเข้ามาทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เมื่อ คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ (กรธ.) ร่างรัฐธรรมนูญเสร็จ ให้นำไปสู่ขั้นตอนกระบวนการออกเสียงประชามติ โดยไม่ต้องผ่านความเห็นชอบจากสภาใด ๆ ทั้งสิ้น นายกรัฐมนตรี นำร่างรัฐธรรมนูญ ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงแก้ไขให้เป็นไปตามพระราชอำนาจ ให้นายกรัฐมนตรีขอรับพระราชทานร่างรัฐธรรมนูญ นั้น คืนกลับมาแก้ไขเพิ่มเติมเฉพาะบางประเด็นได้ เมื่อดำเนินการแล้วเสร็จ นายกรัฐมนตรีจึงนำร่างรัฐธรรมนูญนั้นขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ฉบับปัจจุบัน

รัฐธรรมนูญทุกฉบับภายหลังจากที่มีการปฏิบัติ หรือรัฐประหารแล้ว คณะปฏิวัติ หรือคณะรัฐประหาร จะดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมามากคณะหนึ่ง เพื่อทำการยกร่างรัฐธรรมนูญ โดยรัฐธรรมนูญบางฉบับจะกำหนดระยะเวลาแล้วเสร็จ บางฉบับ (ซึ่งเป็นส่วนใหญ่จะไม่กำหนดระยะเวลาแล้วเสร็จ) เมื่อดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงทำการออกประกาศมีผลใช้บังคับต่อไป ซึ่งจะเห็นได้ว่ากระบวนการยกร่าง หรือจัดทำรัฐธรรมนูญ ไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัวถึงวิธีการดำเนินการ เพื่อให้ได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญ

ผู้เขียนจึงตั้งข้อสังเกตว่า การจัดทำยกร่างรัฐธรรมนูญแบบใด จะเป็นแบบที่ดีที่สุด เพราะขณะเดียวกัน รูปแบบ หรือกระบวนการยกร่างรัฐธรรมนูญ มีอยู่ด้วยกัน 5 แบบ แล้วรูปแบบวิธีการใด จะเป็นรูปแบบ หรือวิธีการที่ถูกต้องในการยกร่าง เพื่อจัดทำรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือเป็นกฎหมายสูงสุด เพื่อให้ได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญที่ถูกต้องตามทฤษฎีและระบบการเมืองตามหลักแห่งความสูงสุดของรัฐธรรมนูญ⁶ ซึ่งประกอบด้วย

1. รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด
2. รัฐธรรมนูญเป็นบทบัญญัติที่ใช้ตีความกฎหมายในศาล

⁶ พัฒนะ เรือนใจดี, (2557, ธันวาคม), ข้อคิดบางประการจากรัฐธรรมนูญชั่วคราว พ.ศ.2557, รัฐสภาสาร, 62(12).

3. การละเมิดต่อรัฐธรรมนูญเป็นไปโดยฝ่ายนิติบัญญัติเท่านั้น
 4. รัฐธรรมนูญต้องมีความแตกต่างในที่มาและอำนาจในการตราต่างจากกฎหมายอื่น

5. การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญต้องมี
6. คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญผูกพันทุกองค์กร
7. รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษร
8. การแก้ไขรัฐธรรมนูญต้องทำได้ยากกว่ากฎหมายธรรมดา
9. ต้องมีระบบการควบคุมกฎหมายมิให้ขัดกับรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับนั้น ทางผู้ร่างได้นำเอาข้อดีของรัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมาเป็นหลัก แล้วปรับแต่งให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมและจารีตประเพณีของไทย ซึ่งโดยส่วนมากแล้วจะนำมาจากรัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ อาทิ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศเยอรมัน เป็นต้น ผู้เขียนเห็นว่าสิ่งที่สำคัญหากพิจารณาจากรัฐธรรมนูญของประเทศต้นแบบในระบบการเมืองต่าง ๆ จะได้ ดังนี้

กรณี สภาร่างรัฐธรรมนูญในสาธารณฝรั่งเศส สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญทั้งหมด มาจากการเลือกตั้งโดยประชาชน แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง โดยใช้เขตมณฑลเป็นเขตเลือกตั้ง ทำให้จำนวนสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญมีทั้งหมด 586 คน (ไม่มีการลงประชามติ)

กรณี สภาร่างรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา ที่ประชุมตั้งคณะกรรมการพิจารณารายละเอียด (Committee of Detail) ประกอบด้วยบุคคล 5 คน เพื่อทำหน้าที่นำประเด็นสำคัญที่ได้รับการลงมติจากที่ประชุม ตามหลักการของระบบการเมืองแบบประธานาธิบดี มาพิจารณาในรายละเอียดที่จะต้องเขียนอยู่ในรัฐธรรมนูญ และเมื่อได้พิจารณาเสร็จเรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการดังกล่าว ต้องทำรายงานเสนอต่อที่ประชุมและที่ประชุมต้องอภิปรายต่อในรายละเอียดที่คณะกรรมการเสนอโดยต้องพิจารณาเป็นรายมาตรา

ไปเมื่อที่ประชุมได้พิจารณารายละเอียดเรียบร้อยแล้ว ที่ประชุมจะส่งรายละเอียดเหล่านั้นให้แก่คณะกรรมการการรูปแบบ (Committee of Style) โดยคณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่นำข้อตกลงของที่ประชุม และรายละเอียดต่าง ๆ มาเขียนเป็นร่างรัฐธรรมนูญตลอดจนพิจารณาถ้อยคำภาษาในร่างรัฐธรรมนูญด้วย จากนั้นที่ประชุมต้องพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญที่คณะกรรมการพิจารณาปรับรูปแบบร่างเสร็จ ที่ประชุมมีการแก้ไขเพิ่มเติมอีกเล็กน้อย เมื่อแก้ไขเรียบร้อยแล้วตัวแทนผู้เข้าร่วมประชุมก็ได้ลงนามในร่างรัฐธรรมนูญโดยไม่มีการสอบถาม หรือนำมาลงประชามติใด ๆ ทั้งสิ้น⁷

กรณี สภาร่างรัฐธรรมนูญในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ มีจำนวนทั้งสิ้น 65 คน มาจากทั้ง 11 รัฐ ในเขตเยอรมันตะวันตกและมาจากการเลือกตั้งของรัฐสภาในรัฐนั้น ๆ ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน นอกจากสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ทั้ง 65 คน ที่มาจากรัฐทั้ง 11 รัฐและยังมีผู้เข้าร่วมประชุมอีก 5 คน ซึ่งมาจากเบอร์ลิน โดยผู้เข้าร่วมประชุม 5 คนนี้ไม่มีสิทธิ์ออกเสียงลงมติในที่ประชุม

จะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญของประเทศ ที่ผู้เขียนยกมาดังกล่าวข้างต้น มีการบวนการร่างที่ง่าย ไม่ซับซ้อน และไม่ขัดกับหลักทฤษฎีในระบบการเมืองของแต่ละประเทศ กล่าวคือ หากเป็นระบบการเมืองแบบรัฐสภา (Parliamentary system) ก็จะร่างให้เป็นแบบระบบรัฐสภา แต่หากเป็นระบบประธานาธิบดี (Presidential system) ก็จะร่างรัฐธรรมนูญ เป็นระบบประธานาธิบดี จึงทำให้รัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศ ไม่ใช้เวลาในการร่างนาน ไม่มีความสับสน มีความชัดเจนในกระบวนการของการผูกโยงกันของสถาบันการเมือง ที่เด่นชัด และไม่กระทบกับหลักการแบ่งแยกอำนาจ

⁷ ศ.ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ชมพูนุช ตั้งถาวร, (2555), สภาร่างรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ : ประสบการณ์ต่างประเทศและประเทศไทย, กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, หน้า 17 – 88.

จากการวิเคราะห์ของผู้เขียนดังกล่าวข้างต้นถึงกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, ร่างรัฐธรรมนูญฉบับของ ศ.ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ประธานคณะกรรมการการ (กมธ.) ยกร่างรัฐธรรมนูญ, ฉบับร่างรัฐธรรมนูญของ นายมีชัย ฤชุพันธุ์ ประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ (กรธ.) ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557

จะเห็นได้ว่า การลงประชามติ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ร่างรัฐธรรมนูญของ นายมีชัย ฤชุพันธุ์ ประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ทำให้ระบบรัฐสภาเปลี่ยนไป เพราะ

1. การลงประชามติ

2. การให้สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ส.ส.ร.) มาจากการเลือกตั้ง ทำให้บุคคลนั้นไม่มีความเข้าใจในรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง เพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายชั้นสูงต้องใช้เทคนิค (Technical Law)⁸

ในระบบรัฐสภา หลัก Collective Responsibility เป็นหลักการสำคัญของการปกครองในระบบรัฐสภา คือหลัก ความใกล้ชิดกันอย่างยิ่งของการเมืองในระบบนิติบัญญัติ กับ การเมืองในระบบบริหาร หมายความว่า ฝ่ายนิติบัญญัติต้องตรวจสอบฝ่ายบริหารได้ตลอดเวลา และในขณะเดียวกันฝ่ายบริหารก็ต้องสามารถตอบโต้ฝ่ายนิติบัญญัติได้ตลอดเวลาเช่นเดียวกัน การตอบโต้ซึ่งกันและกัน หมายความว่า เมื่ออภิปรายไม่ไว้วางใจได้ ก็ยุบสภาได้เช่นกัน ซึ่งเป็นหลักของการปกครองระบบรัฐสภา ประเทศไทยเขียนรัฐธรรมนูญให้ฝ่ายนิติบัญญัติมีความใกล้ชิดอย่างยิ่งกับฝ่ายบริหารก็สอดคล้องกับระบบรัฐสภา แต่ถ้าประเทศไทยเขียนรัฐธรรมนูญให้ฝ่ายนิติบัญญัติห่างออกไปจาก

⁸ รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายชั้นสูงต้องใช้เทคนิค (Technical Law) มันเป็นกลไกของการผูกโยงกันของอำนาจอธิปไตย ซึ่งประกอบด้วย อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ ซึ่ง 3 อำนาจนี้มีวิธีผูกโยงกัน ไม่ใช่ต้องการจะผูกโยงอย่างไรก็ได้

ฝ่ายบริหาร ก็จะไม่สอดคล้อง ที่สอดคล้อง คือ ต้องเขียนให้ฝ่ายนิติบัญญัติเป็นใหญ่กว่าฝ่ายบริหาร รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เขียนให้ฝ่ายบริหารใหญ่กว่าฝ่ายนิติบัญญัติจึงไม่สอดคล้องกับระบบรัฐสภา

สรุปสาระของระบบรัฐสภา คือ การที่จะพิจารณาว่าระบบการเมืองใดเป็นระบบรัฐสภาหรือไม่ พิจารณาจากโครงสร้าง 6 ประการ ดังนี้

1. สมาชิกรัฐบาลเป็นสมาชิกของรัฐสภาในขณะเดียวกัน
2. รัฐบาลคณะรัฐมนตรี ประกอบด้วย ผู้นำของพรรคเสียงข้างมากของการเลือกตั้ง
3. โครงสร้างรัฐบาลเป็นรูปปรัมาต นายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้ารัฐบาลอยู่บนยอด
4. รัฐบาลดำรงอยู่ได้ด้วยเสียงข้างมากของรัฐสภา
5. รัฐบาลและรัฐสภามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายหลักโดยการออกกฎหมาย เช่น รัฐบาลออกพระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง เสนอร่างกฎหมายต่อรัฐสภา แกลงนโยบายต่อรัฐสภา เป็นต้น

6. รัฐบาลและรัฐสภามีการควบคุมซึ่งกันและกันตามหลักความรับผิดชอบร่วมกัน (Collective Responsibility) เช่น กระทุ์ ญัตติ กรรมการ อภิปรายและถอดถอน เป็นต้น

ดังนั้น สิ่งที่จะต้องตรวจสอบว่าอะไร คือ รัฐธรรมนูญ จึงมีความจำเป็นสิ่งที่จะตรวจสอบว่าอะไร เป็นรัฐธรรมนูญนั้น คือ

1. ต้องมีข้อกำหนดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพ จะเป็นหลักประกันให้กับประชาชน
 2. ต้องมีการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยไว้โดยชัดเจน นิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ
 3. ต้องมีข้อกำหนดอำนาจรัฐ มิใช่จำกัดอำนาจประชาชนในการเมืองในระบบรัฐสภา สภาต้องเป็นใหญ่ คือ สภานิติบัญญัติ ระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าจะอยู่ในระบบรัฐสภา ระบบประธานาธิบดี ความสำคัญอยู่ที่อำนาจนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ คืออยู่ที่อำนาจอธิปไตย ซึ่งอำนาจอธิปไตยก็มีความแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับแต่ละประเทศ
- หนทางหรือปลายทางในการที่จะร่างรัฐธรรมนูญ คือ ต้องร่างให้เสริมสร้างการทำงานของสภานิติบัญญัติให้มากขึ้น การที่จะสรุปว่าประเทศปกครองระบอบประชาธิปไตย

ในระบบรัฐสภาที่ดั้น เราต้องไปดูส่วนที่ว่าด้วยการทำงานของสภานิติบัญญัติว่ากระบวนการทำงานของสภานิติบัญญัติ ออกแบบให้ตรวจสอบฝ่ายบริหารได้หรือไม่ ซึ่งรัฐบาลในระบบรัฐสภาไม่ต้องการเสถียรภาพ แต่ต้องการให้นายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรี ให้ความสำคัญกับสภา (ทั้งสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา)

ในระบบรัฐสภา การสำรวจเกี่ยวกับการตรวจสอบกลไกการทำงานของสภา เช่น ญัตติ กระทุ้ง อภิปรายไม่ไว้วางใจ (จำนวน เหตุผล) ทั้งรายบุคคล และทั้งคณะ ตั้งกรรมาธิการ การถอดถอน การตรวจสอบเรื่องงบประมาณ เป็นต้น เป็นมาตรการที่สำคัญของสภานิติบัญญัติในการไปตรวจสอบฝ่ายบริหาร เมื่อเป็นการตรวจสอบของสภา จึงตรวจสอบคนเดียวไม่ได้ จึงต้องตรวจสอบโดยอาศัยมติพรรค ประเทศที่ปกครองโดยระบบรัฐสภาต้องอาศัยมติพรรค การทำงานต่าง ๆ ต้องอาศัยเสียง อาศัยมติพรรค แล้วมาตราการที่กล่าวมา สอดคล้องกับระบบของรัฐสภาหรือไม่ หากสอดคล้องกัน จะต้องมีความรับผิดชอบต่อสภา และต้องได้ตลอดเวลา แต่การตรวจสอบของสภาไม่ใช่ว่า ผล นายกรัฐมนตรี ไม่ให้ความสำคัญต่อวุฒิสภา ตามกฎหมายก็เช่นกัน อยากจะตอบ กระทุ้งหรือไม่ก็ได้ ไม่มีบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่บังคับ หรือให้ความสำคัญกับฝ่ายบริหาร กระทุ้งก็หย่อนไป กระทุ้งไม่สอดคล้องกับระบบของรัฐสภา เพราะจะตอบหรือไม่ก็ได้ จะตอบในราชกิจจานุเบกษาก็ได้ การแก้ไขรัฐธรรมนูญ ต้องแก้ไขในเรื่องที่เกี่ยวกับฝ่ายนิติบัญญัติตรวจสอบฝ่ายบริหาร กล่าวคือ แก้ให้การเสริมสร้างให้การทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติเข้มแข็งขึ้น กล่าวคือ สภาผู้แทนราษฎรตรวจสอบรัฐบาลได้ วุฒิสภาก็ตรวจสอบได้ จะเป็นไปตามเจตนารมณ์ของการปกครองระบบรัฐสภาว่า รัฐบาลจะบริหารงานอยู่ได้ トラบเท่าที่สภาให้ความสำคัญไว้วางใจ

การปกครองในระบบรัฐสภา เป็นการปกครองโดยเสียงส่วนน้อยคณะรัฐมนตรี (ครม.) ภายใต้ความเห็นของเสียงส่วนใหญ่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) การร่างรัฐธรรมนูญ หัวใจอยู่ที่การเข้าใจระบบรัฐสภา ต้องร่างให้มีการตรวจสอบกันได้ มาตรการตรวจสอบอยู่ที่ ญัตติ กระทุ้ง อภิปรายไม่ไว้วางใจ การตั้งกรรมาธิการ การถอดถอน

การตรวจสอบเรื่องงบประมาณ เป็นต้น ดังนั้น ประเทศที่มีการปกครองระบบรัฐสภา จึงออกแบบให้มีการตรวจสอบกันได้อยู่เสมอ

ในความเห็นของผู้เขียน เห็นด้วยกับการยกย่องรัฐธรรมนูญก่อนรัฐธรรมนูญฉบับ ปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่สอดคล้อง กับระบบรัฐสภา

2. หลักการดังกล่าวข้างต้น จึงถือว่าเป็นหลักการที่สำคัญที่จะสรุปได้ว่า เนื้อหา ที่จะต้องปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยผู้เขียน มีข้อสังเกตรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน 11 ประเด็นดังนี้

ประเด็น	รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540	รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550	รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560
1. การอภิปราย ไม่ไว้วางใจ	- ส.ส. ไม่น้อยกว่า 2 ใน 5 มี สิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติ ขอเปิด อภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีและ ต้องเสนอชื่อผู้สมควรดำรง ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี - ส.ส. ไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติ ขอ เปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลง มติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็น รายบุคคล	- ส.ส. ไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติ ขอเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจ นายกรัฐมนตรี และต้อง เสนอชื่อผู้สมควรดำรง ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ด้วย - ส.ส. ไม่น้อยกว่า 1 ใน 6 มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติ ขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อ ลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี เป็นรายบุคคล ⁹	- ส.ส. ไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติ ขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อ ลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี เป็นรายบุคคลหรือทั้ง คณะ - ห้ามยุบสภาผู้แทน ราษฎร (ขัดกับหลัก Coll ective Responsibility) ¹⁰
2. ยุบสภา	- ให้กระทำโดยพระราช กฤษฎีกา และจะกระทำได้	- ให้กระทำโดยพระราช กฤษฎีกา และจะกระทำ	- ให้กระทำโดยพระราช กฤษฎีกา และจะกระทำ

⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 158, 159

¹⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 151

	เพียงครั้งเดียวในเหตุการณ์เดียวกัน - หากมีการเสนอญัตติ ขอเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีแล้ว จะมีการยุบสภาผู้แทนราษฎรไม่ได้ ¹¹	ได้เพียงครั้งเดียวในเหตุการณ์เดียวกัน ¹²	เพียงครั้งเดียวในเหตุการณ์เดียวกัน - หากมีการเสนอญัตติ ขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคล หรือทั้งคณะแล้ว จะมีการยุบสภาผู้แทนราษฎรไม่ได้ ¹³ *ขัดกับหลัก Collective Responsibility
3. ที่มา ส.ส. (ทั้งแบบแบ่งเขตและแบบบัญชีรายชื่อ)/ ส.ว.	ส.ส. 500 คน - แบ่งเขต 400 คน - บัญชีรายชื่อ 100 คน ส.ว. เลือกตั้ง 200 คน	ส.ส. 500 คน - แบ่งเขต 375 คน - บัญชีรายชื่อ 125 คน ส.ว. 150 คน เลือกตั้งจังหวัดละ 1 คน นอกนั้นเป็นแบบสรรหา	ส.ส. 500 คน ¹⁴ - แบ่งเขต 350 คน - บัญชีรายชื่อ 150 คน (จัดสรรปันส่วนผสม) ส.ว. เลือกกันเอง 200 คน ¹⁵
4. คุณสมบัติรัฐมนตรี	- ไม่เป็นสมาชิกวุฒิสภา หรือเคยเป็นสมาชิกวุฒิสภา ซึ่งสมาชิกภาพสิ้นสุดลงมาแล้วยังไม่เกิน 1 ปีนับถึงวันที่แต่งตั้ง	- ไม่เป็นสมาชิกวุฒิสภา หรือเคยเป็นสมาชิกวุฒิสภา ซึ่งสมาชิกภาพสิ้นสุดลงมาแล้วยังไม่เกิน	- ไม่เป็นสมาชิกวุฒิสภา หรือเคยเป็นสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกภาพสิ้นสุดลง ยังไม่เกิน 2 ปี ¹⁷

¹¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 116

¹² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 108

¹³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 103

¹⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 83

¹⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 107

	เป็นรัฐมนตรี เว้นแต่สมาชิกภาพสิ้นสุดลง เพราะถึงคราวออกตามอายุของวุฒิสภา สรุป ห้าม สส. เป็นรัฐมนตรี	2 ปีนับถึงวันที่แต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี ¹⁶ สรุป สส. และคนนอกเป็นรัฐมนตรีได้	สรุป สส. และคนนอกเป็นนายกรัฐมนตรี และ เป็นรัฐมนตรีได้
5. ห้ามรัฐมนตรี จะลงคะแนน	- รัฐมนตรีมีสิทธิเข้าประชุมและแถลงข้อเท็จจริงหรือแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมสภา แต่ไม่มีสิทธิออกเสียง	- รัฐมนตรีมีสิทธิเข้าประชุมและแถลงข้อเท็จจริงหรือแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมสภา ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ถ้ารัฐมนตรีผู้ใดเป็น ส.ส. ในขณะเดียวกัน ห้ามรัฐมนตรีผู้นั้นออกเสียงลงคะแนนในเรื่องที่เกี่ยวกับการดำรงตำแหน่ง การปฏิบัติหน้าที่ หรือการมีส่วนได้เสียในเรื่องนั้น ¹⁸	- รัฐมนตรีมีสิทธิเข้าประชุมและแถลงข้อเท็จจริงหรือแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมสภา แต่ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน เว้นแต่เป็นการออกเสียงลงคะแนนในสภาผู้แทนราษฎรในกรณีที่รัฐมนตรีผู้นั้นเป็น สส. ¹⁹
6. การแถลง นโยบาย/การ อภิปรายทั่วไป	- คณะรัฐมนตรีต้องแถลงนโยบายต่อรัฐสภาโดยไม่มี การลงมติความไว้วางใจ ภายใน 15 วันนับแต่วันเข้ารับหน้าที่ ²⁰	- คณะรัฐมนตรีต้องแถลงนโยบายต่อรัฐสภาและชี้แจงการดำเนินการตาม แนวนโยบายพื้นฐานแห่ง รัฐโดยไม่มี การลงมติ	- คณะรัฐมนตรีต้องแถลงนโยบายต่อรัฐสภาโดย ไม่มีการลงมติความ ไว้วางใจภายใน 15 วัน นับแต่วันเข้ารับหน้าที่ ²²

¹⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 174(6)¹⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 98, 159, 160¹⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 177¹⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 163²⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 211

		ความไว้วางใจภายใน 15 วัน นับแต่วันเข้ารับหน้าที่เมื่อแถลงแล้วต้องจัดทำแผนการบริหารด้วย ²¹	
7. การจำกัดวาระนายกรัฐมนตรี	- นายกรัฐมนตรีต้องแต่งตั้งจากสส. หรือผู้เคยเป็นสส. แต่พ้นจากสมาชิกภาพเนื่องจากลาออกหรือพรรคมีมติให้พ้นจากการเป็นสมาชิกในอายุของสภาผู้แทนราษฎรชุดเดียวกัน - ไม่จำกัดวาระนายกรัฐมนตรี	- นายกรัฐมนตรีต้องเป็น ส.ส. - ดำรงตำแหน่งติดต่อกันเกินกว่า 8 ปี ไม่ได้²³ - จำกัดวาระนายกรัฐมนตรี	- นายกรัฐมนตรีต้องแต่งตั้งจากบุคคล ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรให้ความเห็นชอบและต้องเป็นผู้มีชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองแจ้งไว้ว่าจะเสนอให้เป็นนายกรัฐมนตรี - ดำรงตำแหน่งรวมกันแล้วเกิน 8 ปีไม่ได้ ไม่ว่าจะดำรงตำแหน่งติดต่อกันหรือไม่²⁴ - จำกัดวาระนายกรัฐมนตรี
8. มติพรรค/อิสระของ สส.	- การให้ความสำคัญกับพรรคการเมือง²⁵	- ไม่อยู่ในความผูกมัดแห่งอาณัติ มอบหมาย หรือความครอบงำใด ๆ - ส.ส. มีอิสระจากมติพรรคการเมืองในการตั้งกระทู้	- ไม่อยู่ในความผูกมัดแห่งอาณัติ มอบหมาย หรือความครอบงำใด ๆ²⁸

²² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 162

²¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 176

²³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 171

²⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 158, 159

²⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 47

		ถาม การอภิปราย และ การลงมติในการอภิปราย ไม่ไว้วางใจ ²⁶ – การให้ความสำคัญกับ พรรคการเมือง ²⁷	
9. ที่มาคณะ กรรมการสรรหา	มีตัวแทนของพรรคการเมือง ในคณะกรรมการสรรหา	ไม่มีตัวแทนของพรรค การเมืองในคณะกรรมการ สรรหา	ประธานศาลฎีกาประธาน สภาผู้แทนราษฎร ผู้นำ ฝ่ายค้านประธานศาล ปกครองสูงสุด บุคคลซึ่ง ศาลรัฐธรรมนูญ และ องค์กรอิสระแต่งตั้ง เป็นคณะกรรมการสรรหา ด้วย ²⁹
10. การสังกัด พรรคการเมือง	เป็นสมาชิกพรรคการเมือง ใดพรรคการเมืองหนึ่งเพียง พรรคเดียวนับถึงวันสมัคร รับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 90 วัน ³⁰	เป็นสมาชิกพรรคการเมือง ใดพรรคการเมืองหนึ่งเพียงพรรคเดียวเป็น เวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 90 วันนับถึงวันเลือกตั้ง เว้นแต่มีการเลือกตั้ง ทั่วไปเพราะเหตุยุบสภา ต้องเป็นสมาชิกเป็นเวลา	- แบบแบ่งเขต พรรค การเมืองเป็นผู้เลือกตัว บุคคลลงสมัคร - เป็นสมาชิกพรรคการเมือง ใดพรรคการเมืองหนึ่ง เพียงพรรคเดียวเป็นเวลา ติดต่อกันไม่น้อยกว่า 90 วันนับถึงวันเลือกตั้ง

²⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 45 , 114

²⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 122, 162 วรรคสอง

²⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 65

²⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 203

³⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 107, 118

		ติดต่อกันไม่น้อยกว่า 30 วันนับถึงวันเลือกตั้ง ³¹	แต่มีการเลือกตั้งทั่วไป เพราะเหตุยุบสภาระยะเวลา 90 วันให้ลดลงเหลือ 30 วัน ³² - มติพรรคการเมืองไม่น้อยกว่า 3 ใน 4 ให้สมาชิกพ้นจากการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ³³ (ซึ่งมีผลให้พ้นจากการเป็น สส. ด้วย)
11. เหตุในการยุบพรรคการเมือง	ไม่มีปรากฏ	มาตรา 237	(ให้เปออกพระ ราชบัญญัติประกอบรัฐ ธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง) ³⁴

การที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ ซึ่งกลไกการผูกโยงกัน ของสถาบันการเมือง โดยเฉพาะอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อย่างแนบแน่น ตามทฤษฎี ระบบรัฐสภา รัฐธรรมนูญฉบับนี้ จะเป็นการอุดช่องว่างที่องค์กรอิสระยังมีอำนาจไม่เพียงพอในการตรวจสอบรัฐบาลก็จะเสริมอำนาจนี้ให้กับองค์กรอิสระ ยกตัวอย่างเช่น คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) หรือศาลรัฐธรรมนูญ ให้ตรวจสอบรัฐบาล หรือตรวจสอบฝ่ายบริหารให้มากยิ่งขึ้น เป็นต้น ซึ่งการเปิดโอกาสให้ตรวจสอบได้มากยิ่งขึ้นนั้น หากพิจารณาระบบรัฐสภาแล้ว จะพบว่าให้ฝ่ายนิติบัญญัติทำหน้าที่ ถ้าหากหลงประเด็นว่าระบบรัฐสภาไม่ให้ฝ่ายนิติบัญญัติทำหน้าที่ กลับไปเพิ่มอำนาจให้กับ

³¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 101,106

³² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 97

³³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 101 (9)

³⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 130

องค์กรอิสระมากยิ่งขึ้น ตรงนี้จะกระทบหลักการแบ่งแยกอำนาจกระทบต่อฝ่ายการเมือง ไม่ได้รับความเป็นธรรม จึงควรเสริมสร้างเรื่องทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติ

ประเด็นที่ 1 เรื่อง การอภิปรายไม่ไว้วางใจ ในส่วนนี้ของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 อยู่ที่มาตรา 151 โดยมีเนื้อหา คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ ของสภาผู้แทนราษฎร มีสิทธิเข้าชื่อเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจ รัฐมนตรีเป็นรายบุคคล หรือทั้งคณะ หมายถึง จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด ที่มีอยู่ของสภา แตกต่างจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ตาม มาตรา 158, 159 เพราะมาตรา 158 จะพูดถึงว่าต้องมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน ไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมด อันนี้ คือ ประเด็นหนึ่งที่แตกต่าง ซึ่งใน วรคสอง เมื่อมีการเสนอญัตติตามวาระหนึ่งแล้ว จะมีการยุบสภาผู้แทนราษฎรมิได้ คงไว้อยู่ตามมาตรา 151 วรคสอง หมายความว่า การห้ามยุบสภาหนีการอภิปราย ไม่ไว้วางใจ ชัดกับหลัก Collective Responsibility เพราะหลักการตอบโต้กันระหว่าง ฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหาร ในระบบรัฐสภา เป็นอำนาจของนายกรัฐมนตรี

ประเด็นที่ 2 เรื่อง การยุบสภา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติไว้ในมาตรา 103 มีการกล่าวถึงในส่วนของการยุบสภาให้กระทำได้เพียง เหตุการณ์เดียวครั้งเดียวเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บัญญัติไว้ในมาตรา 116 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติไว้ในมาตรา 108 ส่วนร่างรัฐธรรมนูญ โดย ศ.ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณ เป็นประธาน กรรมการธิการ ในมาตรา 118 ซึ่งตามทฤษฎี การยุบสภาเป็นการตอบโต้ของฝ่ายบริหาร จะกระทำเมื่อใดก็ได้ เป็นอำนาจของนายกรัฐมนตรี ซึ่งมาตราดังกล่าวชัดกับหลัก Collective Responsibility

ประเด็นที่ 3 เรื่อง ที่มา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) (ทั้งแบบแบ่งเขตและ แบบบัญชีรายชื่อ) /สมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช

2560 มาตรา 83 ที่สภาผู้แทนราษฎร ประกอบด้วยจำนวนสมาชิก 500 แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง 350 คน แบบบัญชีรายชื่อ 150 คน โดยเป็นการใช้ระบบแบบจัดสรรปันส่วนผสม ในระบบรัฐสภา นั้นต้องสนับสนุนพรรคการเมืองขนาดเล็ก โดยที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) แบบจัดสรรปันส่วนผสม ทำให้พรรคการเมืองขนาดเล็กได้คะแนน มีโอกาสแบ่งบัญชีรายชื่อจากพรรคการเมืองขนาดใหญ่ มีโอกาสมีที่นั่งในสภา แต่แบบจัดสรรปันส่วนผสมมีผลกระทบบัญชีรายชื่อ ทำให้พรรคการเมืองที่ได้เสียงข้างมากในสภาไม่สามารถที่จะกวาดบัญชีรายชื่อไปได้ทั้งหมด จะถูกพรรคที่ได้คะแนนน้อยหรือปานกลางแบ่งไป

ที่มา สมาชิกวุฒิสภา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 107 สมาชิกจำนวน 200 คนมาจากการเลือกตั้งของคนที่มีความรู้ความสามารถ ประกอบอาชีพลักษณะต่างๆที่หลากหลายของสังคม

ประเด็นที่ 4 เรื่อง คุณสมบัติรัฐมนตรี ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ปรากฏอยู่ใน มาตรา 98 มาตรา 159 มาตรา 160 ซึ่งบัญญัติสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.), สมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.), คนภายนอกสามารถเป็นนายกรัฐมนตรี และเป็นรัฐมนตรีได้ เมื่อเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 206 ที่กำหนดห้าม สมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) เป็นรัฐมนตรี ซึ่งขัดกับระบบรัฐสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) เท่านั้นที่เป็นรัฐมนตรี แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นการร่างแบบแยกอำนาจระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหาร รัฐธรรมนูญที่แยกอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหาร เป็นระบบประธานาธิบดี

ประเด็นที่ 5 ข้อห้ามรัฐมนตรีจะลงคะแนนบัพัญญัตติดังกล่าวขัดกับหลักสมาชิกรัฐบาลเป็นสมาชิกรัฐสภาในขณะเดียวกัน (สวมหมวกสองใบ) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 177 ห้ามรัฐมนตรีผู้นั้นออกเสียงลงคะแนนในเรื่องที่เกี่ยวกับการดำรงตำแหน่ง การปฏิบัติหน้าที่หรือการมีส่วนได้เสียใน

เรื่องนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 163 รัฐมนตรีมีสิทธิเข้าประชุมและแถลงข้อเท็จจริงหรือแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมสภา แต่ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน เว้นแต่เป็นการออกเสียงลงคะแนนในสภาผู้แทนราษฎรในกรณีที่รัฐมนตรีผู้นั้นเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ให้ออกเสียงลงคะแนนได้เฉพาะนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีที่เป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) เท่านั้น คนนอกออกเสียงไม่ได้

ประเด็นที่ 6 เรื่องการแถลงนโยบาย/การอภิปรายทั่วไปไปรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 162 คณะรัฐมนตรีต้องแถลงนโยบายต่อรัฐสภาโดย ไม่มีการลงมติความไว้วางใจภายใน 15 วันนับแต่วันเข้ารับหน้าที่ในระบบควรให้มีการลงมติหรือ ลงคะแนน แต่ไม่ใช่การลงคะแนนให้ความไว้วางใจ แต่เป็นการลงคะแนนเพื่อจะได้ทราบว่าฝ่ายนิติบัญญัติ คิดอย่างไรกับนโยบายของรัฐบาล ควรให้มีการลงมติหรือลงคะแนนเป็นการให้ความสำคัญกับฝ่ายนิติบัญญัติตามหัวใจของระบบรัฐสภาที่ว่ารัฐบาลจะบริหารงานอยู่ได้ตราบเท่าที่รัฐสภาให้ความไว้วางใจ และยังเป็นการเสริมสร้างการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 เพียงฉบับเดียวที่ให้มีการลงคะแนนหลังแถลงนโยบาย

ประเด็นที่ 7 เรื่องการจำกัดวาระการดำรงตำแหน่งของนายกรัฐมนตรี รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติในมาตรา 158 และ มาตรา 159 นายกรัฐมนตรีจะดำรงตำแหน่งรวมกันแล้วรวม 8 ปี มิได้ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการดำรงตำแหน่งติดต่อกันหรือไม่ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จะไม่มีการกำกับวาระของนายกรัฐมนตรี และในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติในมาตรา 171 ติดต่อกันเกินกว่า 8 ปี มิได้ หมายความว่า จะต้องติดต่อกัน นายกรัฐมนตรีจะดำรงตำแหน่งติดต่อกันเกินกว่า 8 ปี มิได้ ไม่ว่าจะเป็นการดำรงตำแหน่งติดต่อกันหรือไม่ หมายถึงว่า อาจจะเป็นคนละช่วงเวลา กัน ดังนั้น คน ๆ เดียวจะไม่สามารถดำรงตำแหน่งเกิน 8 ปี เปรียบเทียบ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ก็คือไม่มีการกำกับวาระของนายกรัฐมนตรี รัฐธรรมนูญควรจะไม่มีการจำกัดวาระในการดำรงตำแหน่งของนายกรัฐมนตรี เพราะว่าประเทศไทยเป็นระบบรัฐสภา และการจำกัดวาระของนายกเป็นการนำระบบการเมืองแบบประธานาธิบดีมาใช้ ในประเทศไทย

ประเด็นที่ 8 เรื่อง มติพรรคและความเป็นอิสระของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติไว้ในมาตรา 114 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาย่อมเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย ไม่อยู่ในความผูกมัดแห่งอาณัติมอบหมาย หรือความครอบงำใด ๆ หมายถึง ไม่อยู่ในความผูกมัด ของพรรคการเมือง มาตราดังกล่าวเป็นการให้อำนาจความอิสระของ ส.ส. มากขึ้น โดยที่มีสิทธิที่จะอภิปรายไม่เห็นด้วยกับพรรคการเมือง ขัดกับหลักให้ความสำคัญกับพรรคการเมืองทำลายระบบรัฐสภา

ประเด็นที่ 9 ที่มาคณะกรรมการสรรหารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 203 อำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการสรรหาประกอบไปด้วยประธานศาลฎีกา ประธานสภาผู้แทนราษฎร ผู้นำฝ่ายค้านประธานศาลปกครองสูงสุด บุคคลซึ่งศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระแต่งตั้งฯ เป็นคณะกรรมการสรรหาองค์กรอิสระนอกจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ มาตรา 246 สรรหาคณะกรรมการการเลือกตั้ง มาตรา 222 สรรหาผู้ตรวจการแผ่นดิน มาตรา 228

ประเด็นที่ 10 การสังกัดพรรคการเมืองรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติไว้ในมาตรา 97 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ให้ความสำคัญกับพรรคการเมือง แต่ควรที่จะมีการกำหนดให้เป็นสมาชิกพรรคการเมือง โดยมีระยะเวลาให้นานกว่านี้

ประเด็นที่ 11 เรื่อง เหตุในการยุบพรรคการเมือง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มิได้มีการกำหนดไว้รัฐธรรมนูญ แต่ได้นำไปบัญญัติไว้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560³⁵

บทส่งท้าย

ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 นี้ มีข้อสังเกตที่หน้า 2 เรื่องมาว่ากล่าวกัน คือ กระบวนการของการยกร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กับเนื้อหาที่จะต้องปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จะต้องให้มีความสอดคล้องและเป็นเรื่องเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ชมพูนุช ตั้งถาวร. (2555). **สภาร่างรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ :**

ประสบการณ์ ต่างประเทศและประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560

พัฒนา เรือนใจดี. (2557, ธันวาคม). ข้อคิดบางประการจากรัฐธรรมนูญชั่วคราว พ.ศ.

2557. **รัฐสภาสาร.** 62 (12)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

³⁵ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 มาตรา 84, 85, 86.

